

1965 En kalddusj ved Luftforsvarets flygeskole

Han hadde på et vis ventet på det, men at det skulle bli så brutalt hadde han ikke trodd, skjønt ryktene tilsa ulike reaksjoner. Han hadde i flere dager vært gjennom knallharde psykomotoriske tester og andre prøvelser som testet ut hans egenskaper mer enn kunnskaper. Han måtte bevise at han kunne se systemer, ha simultankapasitet, ha både kort- og langtidsminne, se logikker og finne løsninger. Noen av testene var krevende gjennom at han ikke ble ferdig innen fristen, tiden syntes for knapp. Han hadde hørt om slike tester hvor du ikke ble ferdig, og følte du hadde gjort det elendig og ikke ville bestå, men så var det helt umulig å besvare alle deloppgavene. Ingen klarte det på tilmålt tid. En fryktelig følelse midt opp i det hele. Om to minutter startet neste test. Lite visste han at det var slik det skulle være. Det var første gangen i hans liv at han ble testet gjennom det de på sleng kalte for «intelligenstester». Han gruet seg for «tappetesten», hvor han skulle føre en blyant i hver hånd gjennom hver sin slange av hull, annenhver gang. De to rekkene av hull var ikke symmetriske, men gikk om hverandre i alle retninger. Blyantene måtte treffe sitt neste hull hver gang instruktøren tappet (slo i bordet). Mens dette ble gjort, skulle ulike oppgaver løses, hvor kandidaten skulle snakke høyt og tydelig under løsning av gitte oppgave. Det å avgi et resonnement var nødvendig. Plutselig kom en oppgave: hva er 27×16 ? Så måtte du altså tenke høyt. Neste oppgave: stav den russiske byen Tsjeljabinsk baklengs. Og så videre med andre oppgaver, alt mens tappingen foregikk samtidig. La du fra deg blyantene - var du ferdig, «frabeordnet» og «good day».

Tappetesten

De fysiske testene kunne han bedre forberede seg på, han fryktet i og for seg ikke de, selv om hinderløypa hadde et visst rykte. Likeså krabbing i kloakk. Det som av og til knekte mange var mangel på søvn, manglende evne til å disponere tid og krefter. Hva var viktig og mindre viktig? Det å klare presset når du var totalt utslitt, etter en knallhard dag med mangel på mat og krefter, og så bli vekket midt på natta og ut til nye tester. Her falt flere fra. Det mentale spilte deg puss, stayerevnen ble satt på prøve. Du ble lett fristet til minste motstandsvei hele tiden. Så var kunsten å lukke ute at en av romkameratene pinket (ble terminert). Hvem var den neste? Han hadde møtt opp som en av 50, etter noen dager med tester var de blitt 30, og slik fortsatte det. Ingen visste hvor mange Flygeskolen skulle ha eller ta opp som elever. Det var påkjenninger på alle plan.....han ble mest revet i filler. Han trodde han visste at det var en mening med alt dette. Slekt, venner og andre hadde fortalte ham hva det gikk ut på, men da han selv sto midt oppe i dette var det ingen mening med noe, alt kunne virke så håpløst, de negative tanker tok lett overhånd, en ble destruktiv. Alt dette var en del av testbatteriet, velprøvd gjennom generasjoner, men der og da virket det meningsløst og mest idiotisk. Skulle han gi opp? Slik rensset de han, og så kunne de starte å bygge ham opp igjen.

Mange skoler, spesielt innen det militære verden over, hvor mye er bygd på konkurranse, har sin egen selvjustis, praktisert av aspirantene og elevene selv. Mange av disse har uskrevede lover som har eksistert gjennom generasjoner. De har blitt en del av en tradisjon som skulle bygge opp samholdet, stoltheten og gi deg troen på deg selv, at du var en av de utvalgte. En som hadde gjennomgått noe for andre og for klassen, skolen, skvadronen etc. Dette reflekteres senere gjennom ulike ikon, logoer og patcher. I mindre målestokk ser vi paralleller hos speidere, russen i mai o.l. Flere av de såkalte selvpålagte tradisjonelle prøvelser kunne bli styrt av kullet foran overfor neste kull. Dette hierarkiet kunne slå sterkt ut hva gjaldt de mindre likte oppgaver, f. eks indretjenesten. Noen følte seniorkullet herset med juniorkullet.

Mye av dette har oppover årene vært gjenstand for diskusjoner, blant annet hvor «grensen skal gå», men bak har det alltid ligget dette med å jenke noen både ned og opp – i den forstand å lære å underordne seg, det å forstå at det er ting du bare må gjøre, enten du liker det eller ikke.

Vår fingerte mann her i innledningen visste også at det eldste kullet, når det passet dem, kunne iverksette disiplinære selvbetatte forføyninger. Og at det var spesielle rutinemessige seremonier som alle måtte gjennomgå. Blant annet det de kalte for «innvielsesdåp», når han skulle gå fra aspirant til å bli elev. Nå følte han at det var hans tur.....uff. Og helt rett: neste natt ble han vekket av noen fra det eldste kullet. Han ble kommandert i halvørnska ned på magen, fortsatt meget utslitt etter dagens harde prøvelser. Så måtte han åle seg ut av rommet, bortover gangen og oppover trappa og en ny korridor bort til dusjrommene. Andre yngre aspiranter kom samtidig også ålende ut fra sine respektive rom. Og det var ikke en hvilken som helst åling. Det skulle knapt være luft mellom kropp og underlag. Hodet ble holdt nede ved hjelp av koster fra bødlene. Nesen ble trampet ned, så den omtrent brakk. Kneskålene blødde snart. De militære brakkegulvene kunne være meget lite samarbeidsvillige hva gjaldt friksjon og hinder. Kropp og ben ble revet i stykker her og der. Klaget du, kunne du bli ført tilbake til utgangspunktet og startet på nytt. Vår mann følte at det taggete sementgulvet skar ham helt opp. Men til slutt var han fremme. Der ble fire og fire lagt på gulvet under dusjene, og kaldt vann skrudd på. Dusjingen varte så lang tid som det tok å lese opp et ritual og få et svar ut av vedkommende. Da først var aspiranten å betrakte som elev.

Det har gjennom uendelige tider vært avstraffelser på ulike nivå, ofte mer etter tradisjoner enn juridikum. Dåp, konfirmasjon og lignende tok ulike retninger og former hos ulike stammer og kulturer. Men meningen har ikke vært så forskjellig, nemlig å gi en form for bemyndigelse innen hierarkiet og samfunnsstrukturen, samt «lære å innordne seg og tjene sin plass». Disse seremonier utviklet seg i takt med annen samfunnsutvikling og påvirkninger. Mange ble mer festivitetspreget. De mer alvorlige avstraffelser, som piskeslag, spissrot og unnlatelser ble avløst av ydmykelse, fornedrelse, skamkrok og husarrest, og etter hvert utviklet ulike kulturer skiller mellom det alvorlige og det mer fornøyelige. Sistnevnte som en form for teambuilding. Flere skoler og opplæringsanstalter har også i dag større eller mindre former for dette gjennom kåringer, priser og ved *graduation*. Noen mindre troskyldige avstraffelser forekommer selvsagt fortsatt, men mer av komisk art. Eksempelvis fra min egen tid. Når du hadde gjort en «feil», ble du straffet på *bearcall* med å drikke en hel halvliter på styrten og oppe i halvliteren var det noen dybvannsbomber med akevitt. Du måtte bli dårlig, og *ropte på elgen* det nærmeste døgnet. Andre utslag av avstraffelser var kanskje å flytte en større sandhaug en meter unna, med teskje. Når du etter mange timer var ferdig, måtte du selvsagt flytte den tilbake.

Forlegningene til flygeskolen ble bygd på Kirkesletta i 1952

Vi skal nå bevege oss til Luftforsvarets flygeskole som lå på Værnes i perioden 1952 til 2002. Nå (2020) er den på Bardufoss, og må ikke sees på som en direkte flygeskole, hvor hensikten er å lære å fly, men mer som en uttaksflyging, testing av evner og egenskaper. På Flygeskolen har det alltid vært noen skrevne og uskrevne holdninger, hvor sistnevnte kunne gi seg utslag i tradisjoner - av blant annet praktisk art og mindre avstraffelser. Alt som ledd i en systembygging gjennom skikk og bruk, les: disiplin og folkeskikk. Men så, i oktober 1965 ble det bråk. En aspirant ble den høsten avstraffet gjennom en såkalt straffedusj (må ikke forveksles med solo-dåpen). Vedkommende, heretter kalt fornærmede eller RJ, forlot straks etterpå Flygeskolen, og gikk senere til anmeldelse av forholdet. Saken ble kjent for offentligheten da den ble omskrevet i Adresseavisen den 21. februar 1966, trolig også etter en uttalelse til Aftenposten fra far til fornærmede. Faren var en ikke helt ukjent høyesterettsadvokat. Til avisene hadde fornærmede fortalt at under straffedusjen ble han helt desperat av smerter i hodet. Han hadde klart å sprengte to av de seks militærbeltene som han var bundet med. Men da hadde de tatt kvelertak på ham, og sparket ham på skinnleggen. De bandt ham igjen og fortsatte behandlingen, ifølge Adresseavisen, i 10 minutter. RJ forteller videre at han var bevistløs mot slutten av behandlingen som følge av nedkjølingen. Tre måneder etter hendelse hevdet gutten at han hadde vedvarende hodesmerter.

Saken var faktisk ukjent for ledelsen på Værnes og Flygeskolen helt til den 2. desember 1965 da det kom en henvendelse fra Ombudsmannen for Forsvaret, Edgar Andreassen. Det viser seg også at en av hovedmennene under «dåpshandlingen» avga forklaring den 11. januar til Trøndelag politikammer, hvor han fortalte at internt på kullet hadde de bestemt å gi fornærmede (RJ) en lærepenge dersom ikke de eldre elevene (kullet foran) gjorde det, slik det var vanlig. Han fortalt også at han selv og de andre flyaspirantene på kullet hadde gjennomgått samme «dåpshandling».

Ombudsmannen for Forsvaret ga til kjenne at en slik behandling (dåp) ikke ville bli tolerert i Forsvaret. Mer interessant er stasjonssjefen på Værnes sin oversendelse av første konsept (ref. 1577/65) til Ombudsmannen for Forsvaret: (sitat): *«På den annen side ser ikke Flygeskolen på det inntrufne som et uttrykk for en destruktiv mentalitet hos de unge menn som har vært implisert, men tvert imot som et uttrykk for ønske om å skape en god elevånd ved skolen».* Konklusjon: *Aspiranten synes selv å ha sin del av skylden for det inntrufne. Han har vist motvilje mot tjenesteordningen på forlegningen. Elevene gis på omgang ansvaret for sin egen rutinemessige administrasjon i forlegningen. Dette som et ledd i en opplærings- og modningsprosess».* Skrivet viser også til aspirantens mappe som indikerer at han ville bli vasket (tatt av utdanningen), og at han skjønnte det, og hadde gitt uttrykk for det overfor sine kullkamerater.

Ombudsmannen måtte mase på Sjefen for Værnes i skriv av 4. mars 1966, etter at Ombudsmannen både den 28. februar og den 2. mars, gjennom telefonsamtaler hadde etterlyst utbedte dokumenter i den såkalte «døpesaken». Men det var en god grunn til at Flygeskolen ikke besvarte Ombudsmannen straks, nemlig at de angjeldende allerede var i Amerika på utdanning. Samtlige som senere ble tiltalt begynte som flyaspiranter ved Flygeskolen på Værnes den 13. juli 1965. De var alle innlosjerte på det militær område, Kirkesletta. Bygningene står der den dag i dag i form av to likedan røde hus med de amerikanske betegnelsene Minneapolis og St. Paul («the twin city»). Bygningene ser du lett fra kirkegården og kirkeporten inn til Garnison. Aspirantene som møtte opp ble kull FII / 1965. Opprinnelig møtte 40 stk, men 30. oktober var kullet redusert til 15 mann. Da kull I hadde forlatt Værnes for utdanning i USA/Canada, ble kull II såkalt «eldste kull» og ansvarlig for indretjenesten, som ga dem ordremuligheter overfor det neste kullet som kom, som altså fornærmede RJ tilhørte. En ganske så vanlig praksis ved de fleste militære utdanningsinstitusjoner. I dette systemet utviklet det seg fra dag en også en form for uskrevne, tradisjonelle seremonier og avstraffelser. Dette ble da neste kull, F III / 1965, et offer for. De hadde innrykk i midten av september.

Det at de tilkomne siktede var i utlandet til utdanning, trenerte som nevnt saken. Da kull II/65 kom tilbake fra Amerika ble det tatt opp forklaringer. Utarbeidede rapporter på Værnes konkluderte internt med at det ikke hadde funnet sted noen handling som betinget disiplinær forføyning, og at elevene ble ansett for å ha vært i god tro idet det på daværende tidspunkt ikke var nedlagt noe forbud mot såkalt «dåps- og dusjhandlinger». Samtidig viser Værnes flystasjon til at politiet hadde etterforsket saken og at den av politimesteren i Inn-Trøndelag ble henlagt grunnet bevisets stilling. Sjef for Luftkommando Sør-Norge tilskriver den 11. mars til sjefene ved Værnes, Gråkallen og Luftkrigskolen, at sjefen for Luftforsvaret (William Mohr) er kjent med at det tradisjonelt foregår en eller annen form for «døping» av yngre soldatkull. General William Mohr uttalte: *«Så langt dette tar form av lek og gir seg harmløse utslag, har jeg ikke noe imot denne tradisjonen»*. Men i mai hadde nok saken fått en viss publisitet, og William Mohr fant det nødvendig å nedlegge forbud mot alle former for dåp. Nå var nok dette reaksjonsmønster det vi kaller «tilfredsstillelse utad», slik en ledelse nødvendigvis må si det og gjøre det. Undertegnede kjenner til lignede saker, dommer og konklusjoner hvor det nok ikke alltid er samsvar mellom teori og praksis. En dømmer utad, men flirer litt i skjegget innad.

Saken ble innledningsvis henlagt av Statsadvokaten i Trondheim. Statsadvokatens beslutning ble begjært forelagt Riksadvokaten, som ved beslutning av 31. august 1966 meddelte de tiltalte påtaleunntatelse etter Strprl. §85, 2 ledd. Ingen av de tiltalte elevene ved Flygeskolen ville godta påtaleunntatelse da de mente at de ikke hadde gjort seg skyldig i noe straffbart forhold, og begjærte derfor saken innbrakt for retten. Tiden gikk.

Så, den 16. oktober 1967, to år etter hendelsen, kommer saken opp for Stjør- og Verdal herredsrett, med hovedforhandlinger på Rådhuset, Stjørdalshalsen. Rettens formann var sorenskriver Aage Thor Falkanger, med domsmenn: overkonduktør Johnny Stenberg, Gudå, og gårdbruker Ivar Lilleflor, Flornes, kjente og vel aktede personer i Stjørdalen. Aktor var politimester Svein Høvde og forsvarer var høyesterettsadvokat Alf Nordhus, Oslo, som i sin tid var storkjendis i Norge. 12 tidligere elever ble satt under tiltale etter straffelovens § 228, første ledd, *«for å ha øvet vold mot en annen person eller på annen måte å ha fornærmet ham på legeme, eller å ha medvirket hertil at de om aftenen lørdag den 30. oktober 1967 (feil: skal være søndag 31. okt) under maktanvendelse førte fornærmede RJ til dusjrommet i kasernen på Værnes flygeskole og spent ham fast til en stol ved hjelp av seks buksebelter og skjov ham*

inn under dusjen som ble satt på med kaldt vann i ca. tre minutter, mens de samtidig helte en del bøtter med kaldt vann over ham, eller medvirket hertil».

Ivar Lilleflor

Johnny Stenberg

Her følger hendelsesforløpet, sakset fra herredsrettens forhandlinger.

Fornærmede tilhørte kull F III / 1965, på det tidspunktet det yngste kullet til stede, og bodde på samme brakke som F II / 1965, som akkurat da var det eldste kullet. Om formiddagen søndag 31. oktober lå flere av så vel kull II som III og sov eller halvsov, som herredsretten kaller det. Noen fra kull II gikk rundt på flere rom, og der hvor de fant noen sovende, sprøytet de barberskum fra en beholder i nesen på dem. Fornærmede var en av dem som fikk denne behandlingen. Dette var alene en skøyerstrek og ble av alle som ble utsatt for det, oppfattet slik, bortsett fra fornærmede RJ. Han ble meget sint. Det skal bemerkes at det ble sprøytet barberskum på aspiranter og elever som tilhørte begge kullene på brakka. RJ sølte noe skum på gulvet, og da hans romkamerater, som altså alle tilhørte kull F III (de yngste), krevde at han skulle få det fjernet, nektet han dette, slik at de andre på rommet måtte gjøre det. Bare det i seg selv var tradisjonelt uhørt.

Utpå ettermiddagen var både kull F II og F III i messa og spiste middag. Da RJ reiste seg fra bordet, uttalte han at de som hadde sprøytet barberskum hadde oppført seg «jævlige barnslige», og han kom for øvrig også med en rekke nedsettende bemerkninger mot F II (seniorkullet). Han ble spurt om han turde gjenta at de oppførte seg barnslige, og det gjorde RJ. Det ble da gjort klart for ham at han ville bli avstraffet, da slik oppførsel overfor ledende kull førte til tradisjonell straff. Alle de tiltalte i rettsaken var enige om at noe måtte gjøres med fornærmede RJ, idet hans opptreden i matsalen hadde vært usedvanlig og uhørt. Det lå i sakens natur at det var utilbørlig for en junior å uttale seg om seniorkullet. RJ skjønnte nok at det ville bli dusjing, fordi han hadde ikledd seg treningsdrakt etter middagen.

Da RJ utpå kvelden, søndag 31. oktober, kom gående i korridoren i 1. etasje, ble han grepet av de tiltalte og spurt om han godvillig ble med til dusjen. Dette nektet han. Da han gjorde motstand, ble han med makt brakt opp i 2. etasje. Her ble han bundet fast til en stol, og kald dusj ble satt på. Noen bøtter med kaldt vann ble også slått over ham. Etter at han hadde sittet i ca. tre minutter, fikk han vippet stolen litt til side. Men han ble raskt satt på plass igjen. Det

skal bemerkes at det ikke kun var de tiltalte som deltok i avstraffelsen, men også en rekke aspiranter fra kull F III, fornærmede sitt eget kull. Det ble fra vitner sagt at hadde ikke F II grepet inn, ville F III selv alene ha sørget for straffedusjingen. Det kan nevnes at F II påla den fornærmede å tørke opp i dusjrommet. Det gjorde han også etter at han hadde fått på seg tørre klær. Mrk: denne dåpen må ikke forveksles med solo-dåpen (se siste avsnittet i kapitlet).

Avstraffelsen ble gjennomført av seniorkullet

Dette står i sterk kontrast til at han hadde besvimt. Internt i kullet var det en klar og bestemt mening at de selv måtte ta affære. Aspiranten sin opptreden vakte mektig irritasjon, også uttrykt fra hans tre romkamerater. De ville lære ham folkeskikk. Aspiranten falt ikke helt inn i miljøet med sine kullkamerater. Etter «dåpen» skrøt aspiranten overfor flere av sine kullkamerater at han hadde lurt de eldre elevene godt ved at han under bataljen hadde klart å berøre varmtvannskranen og dermed fått temperert dusj over seg. Det heter seg at RJ trakk seg fra Flygeskolen dagen etter episoden. Han hadde sagt til romkameratene at han ville bli «vasket ut», som de kalte det den gangen (pinket, tatt av utdanningen grunnet manglende kvaliteter eller progresjon). Han ville selv ta initiativet til å slutte, fordi det ville se bedre ut enn å bli strøket. RJ var satt opp påfølgende dag til prog-tur (tentativ testtur av annen instruktør).

Jeg har snakket med kilder, fra samme kullet og annet kull som var på Flygeskolen samtidig. De tror ikke at han trakk seg frivillig, men ble regelrett funnet ukvalifisert, «pinket» og sendt hjem straks. Mine kilder, som jeg kjenner meget godt, forteller meg rett ut hvilken type RJ var, ord jeg ikke kan trykke. De tror at han aldri ville ha klart utdanningen. Han passet ikke inn.

En av mine kilder fra RJ sitt kull, navngir en annen på kullet, som fikk den samme behandlingen fordi han forsøkte å tilsnike seg bedre plass i matkøen. Denne aspiranten, hvis person flere av oss i miljøet kjenner, tok avstraffelsen på en humoristisk måte og påsto etterpå at han selv hadde bare godt av behandlingen.

«Solo-dåpen» er fortsatt tradisjon ved Luftforsvarets flygeskole

Alle de tiltalte erklærte i herredsretten at de utførte den beskrevne handlingen, eller i alle fall hadde medvirket til den, og at det var full enighet mellom alle om hva som skulle skje og hva som ble gjort. Men de benektet straffeskyld, og henviste til gammel tradisjon når vedkommende hadde syndet mot de regler som gjaldt for kameratskapet og samlivet i leiren. De hadde altså ingen forståelse for å ha gjort noe straffbart. De hevdet at fornærmede RJ allerede på tidligere tidspunkt hadde vist at han ikke fulgte de regler som gjaldt i deres spesielle lille samfunn, og at hans opptreden viste at han måtte settes på plass. Retten påpekte at befalet hadde forståelse av at slikt foregikk og at dette ble godtatt eller i alle fall sett gjennom fingrene med. Retten kom inn på at en flyelev var underkastet streng legebedømmelse, og at en så dann avstraffelse ikke skulle medføre fare for vedkommende sin helbredden. Domsslutning: frikjennes. Altså ble de 12, hvorav flere nå var ferdigutdannede flygere, frikjente. Flygeskolen og Luftforsvaret var nok lettet.

Men saken var ikke avsluttet likevel. Riksadvokaten anket, og saken havnet i Høyesterett under stikkord: spørsmål om rettsvillfarelse. Den 23. mars 1968 ble dommen med tre (Helgesen, Heiberg, Gaarder) mot to stemmer (Hiorthøy, Thrap) opphevet grunnet ulovlig lovanvendelse. Ref. Høyesterett - kjennelse - RT-1968-332. Etter flertallets oppfatning hadde herredsretten, når den bygget på at det forelå unnskyldelig rettsvillfarelse (straffeloven § 57), lagt en uriktig norm til grunn. Frikjennelsen fra herredsretten ble altså satt til sides (opphevet) av Høyesterett. Hva tenkte da de ferdigutdannede flygerne i Forsvaret? Saken sto nok klar for videre oppfølging. Men så plutselig, den 3. april 1968, besluttet Riksadvokaten å innstille videre forfølgning av saken. Noen mener at årsaken til henleggelsen var at de anså saken gammel og av økonomiske hensyn. Tror nok det faktum at det var dissens i Høyesterett telte mer. Det er lite tilfredsstillende rettssikkerhetsmessig med dissens, og spesielt med knappes mulig flertall. Dette innebar da i praksis (sitat): *«at de tidligere meddelte påtaleunntatelser tilbakekalles og siktelsen for overtredelse av straffelovens § 228 første ledd frafalles etter bevisets stilling, for så vidt angår de subjektive vilkår for straff»*.

Og hvordan er «ståa» i dag? Vel, det er nok fortsatt en viss kultur for «avstraffelser», men da mer i retning godartet mobbing som miljøskapende faktor. Dette henger fortsatt igjen i sjela ved Flygeskolen, og det foregår fortsatt en «dåp», nemlig etter første solo-flight (fly alene første gangen). Og slik bør det fortsette med. Det ligger nemlig en stolthetsfølelse der, som sikkerhetsmessig ikke kan kimses av. Og når vi snakker om ulike holdninger og avstraffelser - så bygger nok mye på de velkjente ordtakene: *«Vil du være med på leken, må du tåle steken»*, og *«Like barn leker best»*. For øvrig ble saken omtalt som *Smørblomstsaken*, etter et utsagn fra forsvareren, sluggeren Alf R. Nordhus, som mente at en elev måtte da tåle litt, og ikke være en smørblomst.